

Procesy globalizacji finansowej a dostęp gospodarstw rolnych do usług bankowych

WPROWADZENIE

Pojęcia „globalizacji finansowej” lub „globalizacji rynków finansowych” są w literaturze dosyć niejednoznacznie definiowane. Większość badaczy, przykładowo E.S. Prasad i in. [2003], globalizację finansową utożsamia z powstawaniem ogólnoswiatowych więzi na skutek występowania transgranicznych przepływów finansowych. Procesy te, będące skutkiem łagodzenia ograniczeń w międzynarodowych przepływach finansowych, prowadzą z kolei do tworzenia globalnego rynku finansowego [Oręziak, 2004, s. 155]. Wzrost globalizacji finansowej (mierzonej przepływami środków finansowych) jest siłą rzeczy związany z postępującą integracją krajowych systemów finansowych z globalnym rynkiem finansowym. Takie rozumienie *integracji finansowej* jest tożsame z wyróżnioną przez M. Iwanicz-Drozdowską [2007, s. 11–14] *transgraniczną integracją rynków finansowych*. Oprócz wymienionej, autorka ta wyróżnia także *integrację międzysektorową*, która polega na łączeniu instytucji finansowych z różnych segmentów rynku finansowego, co prowadzi do tworzenia konglomeratów finansowych.

Czynnikiem sprawczym postępującej globalizacji i integracji finansowej są procesy liberalizacji i deregulacji systemu finansowego, wspierane przez burzliwy rozwój technologiczny (zwłaszcza teleinformatyczny) i innowacje finansowe. Globalizacja finansowa jest współcześnie faktem mającym rozległe konsekwencje dla całego systemu społeczno-gospodarczego. Jak podkreśla R. Sobiecki [2007, s. 46], czynnikiem dynamizującym otwieranie się rynku ponad granicami państw jest obecnie nie handel, lecz ruch kapitału. Tym samym globalizacja finansowa przyczynia się także do przyspieszenia globalizacji gospodarczej.

Celem opracowania jest przedstawienie wpływu procesów globalizacji finansowej na dostęp rolników do usług bankowych. Wpływ ten jest transmitowany pośrednio do sfery obsługi finansowej gospodarstw rolnych poprzez system finansowy rolnictwa oraz wiejskie rynki finansowe. Konsekwencją globalizacji finansowej są takie procesy jak: konsolidacja i koncentracja sektora bankowego, działanie konglomeratów finansowych, wysoki udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, rozwój technologiczny i innowacje finansowe,

wzrost konkurencji na rynku. W opracowaniu wykorzystano dane statystyczne instytucji krajowych (NBP, KNF, ARiMR) i zagranicznych (EBC) oraz wyniki badań ankietowych gospodarstw rolnych oraz banków, realizowanych przez autora w latach 2007–2009 w regionie Polski południowo-wschodniej¹.

WPLYW GLOBALIZACJI NA SYSTEM FINANSOWY ROLNICTWA

Zdaniem J. Kulawika [2008, s. 7] rolnictwo, z uwagi na swoje charakterystyki oraz szczególne miejsce w systemie społeczno-gospodarczym i politycznym, podlega głównie pośrednim wpływom globalizacji finansowej. Oddziaływania te są „transmitowane” do rolnictwa za pośrednictwem systemu finansowego i przekładają się na sytuację ekonomiczno-finansową gospodarstw rolnych oraz tempo ich przemian i ścieżki rozwoju, m.in. determinując koszty kapitału zewnętrznego, możliwości jego pozyskania i związane z tym ryzyko finansowe.

Z uwagi na złożoność zjawiska, wpływ globalizacji na system finansowy należy rozpatrywać przez pryzmat procesów, które są pochodną globalizacji finansowej lub też są z nią silnie powiązane. Należą do nich m.in. procesy konsolidacji i koncentracji sektora finansowego, ekspansja kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, funkcjonowanie globalnych konglomeratów finansowych, wzrost konkurencji na rynku bankowym.

Tabela 1. Sektor bankowy w Polsce w latach 1998–2010

Wyszczególnienie	Stan na koniec roku						
	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Liczba banków							
1. Banki komercyjne	83	73	59	57	60	67	67
w tym:							
– z przewagą kapitału krajowego	52	27	14	13	8	7	6
– z przewagą kapitału zagranicznego	31	46	45	41	40	42	40
– oddziały instytucji kredytowych	-	-	-	3	12	18	21
2. Banki spółdzielcze	1189	680	605	596	584	579	576
Sektor bankowy (1+2)	1272	754	667	653	644	646	643
Udział w aktywach sektora bankowego (w %)							
1. Banki komercyjne ogółem	95,7	95,8	95,0	92,9	91,5	92,7	91,7
– z przewagą kapitału zagranicznego ¹	16,6	47,2	69,5	67,5	69,7	72,4	66,3
2. Sektor bankowości spółdzielczej ²	4,3	4,2	5,0	7,1	8,5	7,3	8,3

¹ w tym oddziały instytucji kredytowych

² do roku 2002 aktywa banków zrzeszających ujęto w grupie banków komercyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów NBP [Rozwój..., 2011 i wcześniejsze].

¹ W ramach projektu nr N113 24 18 36 pt. *Endogeniczne i instytucjonalne uwarunkowania powiązań gospodarstw rolnych z bankami finansowanego przez MNiSW ze środków na naukę.*

W Polsce w ostatnich kilkunastu latach obserwujemy systematyczny – chociaż coraz wolniejszy – spadek liczby banków (tab. 1). Zmiany w liczebności banków oraz strukturze własnościowej sektora były powodowane głównie przez procesy konsolidacji, zarówno wymuszone regulacjami prawnymi (co dotyczyło sektora bankowości spółdzielczej²), jak i mające podłoże *stricte* ekonomiczne (dążenie do wzmocnienia pozycji rynkowej instytucji finansowych poprzez łączenie kapitałów i sieci dystrybucji). Globalizacja finansowa tworzyła także warunki do napływu kapitału zagranicznego w formie bezpośrednich inwestycji w sektorze bankowym. Inwestycje te były realizowane na drodze przejęć rodzimych banków (przeważnie przez objęcie pakietu kontrolnego akcji), ale pojawiły się także nowe podmioty (m.in. w formie oddziałów zagranicznych instytucji kredytowych). W efekcie tych procesów liczba banków komercyjnych – rozpatrywana łącznie z instytucjami kredytowymi – uległa wzrostowi, zaś poziom koncentracji rynku (mierzony wskaźnikiem Herfindahla oraz wskaźnikiem CR5) utrzymuje się nieco poniżej średniej dla Unii Europejskiej [*Monitoring...*, 2010, s. 107]. Zdecydowanie wyższy od średniej dla UE jest natomiast udział kapitału zagranicznego w aktywach sektora bankowego, który na koniec 2009 r. wynosił 66,3% (średnia dla UE-27 wynosi 46%).

Tabela 2. Korporacje (konglomeraty) finansowe zaliczane do największych na świecie działające na rynku bankowym w Polsce (stan na koniec 2011 r.)

Wyszczególnienie	Kraj pochodzenia	Aktywa (mld USD)	Miejsce w rankingu według sumy aktywów		Działalność w Polsce
			Global Finance ¹	Forbes Global 2000 ²	
1	2	3	4	5	6
UniCredit	Włochy	1 241,9	25	15	PEKAO
ING Group	Holandia	1 666,4	13	11	ING Bank Śląski
Commerzbank	Niemcy	1 007,9	26	20	BRE Bank
Banco Santander	Hiszpania	1 626,8	15	16	BZ WBK
BCP (Banco Comercial Português)	Portugalia	136,2	>50	149	Bank Millennium
Citigroup Inc	USA	1 913,9	10	10	Bank Handlowy
KBC Group NV	Belgia	583,2*	>50	49	Kredyt Bank
Raiffeisen Bank	Austria	118,6	>50	167	Raiffeisen Bank Polska
Rabobank Group	Holandia	871,9	29	-	BGŻ
GE (General Electric)	USA	781,8	-	33	BPH
EFG Eurobank Ergasias	Grecja	113,9	>50	179	Polbank EFG

² Chodzi o wymogi w zakresie minimalnych kapitałów własnych określone w ustawie z 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (DzU 2000, nr 119, poz. 1252).

1	2	3	4	5	6
BNP Paribas	Francja	2 669,9	1	1	BNP Paribas Fortis
Nordea Bank AB	Szwecja	712,1*	>50	37	Nordea Bank
Deutsche Bank	Niemcy	2 546,3	2	7	Deutsche Bank
Crédit Agricole	Francja	2 129,2	7	4	Crédit Agricole

¹ Ranking 50 największych banków w 2010 r.

² Ranking największych korporacji – Forbes Global 2000 Leading Companies 2010 r.

* dane na koniec 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Finance (<http://g.forsal.pl>) oraz Forbes (<http://www.forbes.com/global2000>).

Wśród zagranicznych instytucji finansowych, obecnych na rynku bankowym w Polsce w formie oddziałów instytucji kredytowej lub spółki zależnej („spółki córki”) znajdują się czołowe światowe korporacje finansowe (tab. 2).

Fuzje i przejęcia w sektorze bankowym prowadzą z reguły do zmniejszenia liczby samodzielnych placówek bankowych, zwłaszcza na obszarach o niskiej aktywności gospodarczej. Liczba placówek banków komercyjnych pomiędzy rokiem 2000 a 2010 uległa zmniejszeniu o ponad 10% (tab. 3). Co prawda, można było zaobserwować tendencję do rozwoju sieci placówek banków komercyjnych w dużych i średnich miastach, ale w mniejszych miastach i na wsi, czyli na obszarach, na których nie można wygenerować wysokich dochodów z powodu zbyt małej liczby klientów i niskiej wartości obrotów, obserwowano zamykanie placówek bankowych. Większe zainteresowanie klientami na terenach wiejskich i peryferyjnych wykazywały jedynie banki spółdzielcze. W ich przypadku obserwujemy dosyć wysoką dynamikę wzrostu liczby placówek bankowych (tab. 3), choć wiele z nich było także otwieranych w dużych i średnich miastach. Liczba placówek bankowych na terenach wiejskich w ostatnich latach nie uległa wzrostowi pomimo napływu na rynek nowych operatorów. Przykładowo w regionie Polski południowo-wschodniej poziom nasycenia placówkami bankowymi i bankomatami w przeliczeniu na liczbę mieszkańców jest na wsi kilkakrotnie niższy od przeciętnych dla poszczególnych województw i tym bardziej od średnich dla całego kraju i UE (rys. 1).

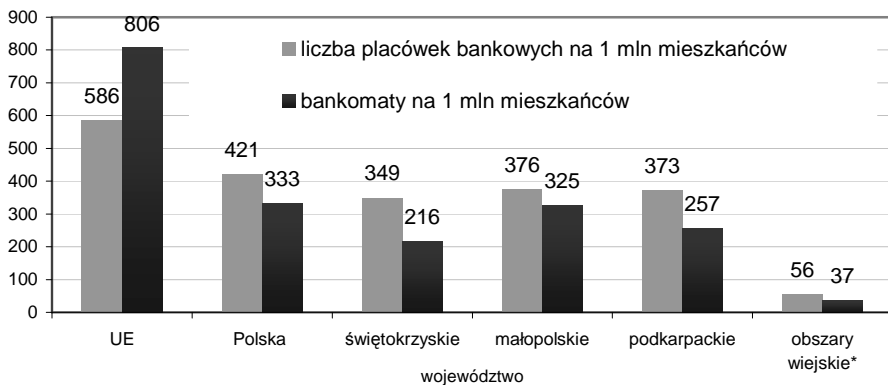
Tabela 3. Placówki banków (łącznie z centralami) w latach 2000–2010

Placówki banków	Stan na koniec roku:						
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ogółem	14 178	11 987	11 927	12 847	13 655	13 910	14 170
BK ¹	11 470	8 389	8 712	9 414	10 114	10 134	10 306
BS	2 708	3 598	3 215	3 433	3 541	3 776	3 864
Dynamika placówek rok 2000=100%							
BK ¹	-	73,1	76,0	82,1	88,2	88,4	89,9
BS	-	132,9	118,7	126,8	130,8	139,4	142,7

¹ banki komercyjne i oddziały instytucji kredytowych

Źródło: jak tabela 1.

Konsekwencją zmniejszania liczby placówek bankowych na obszarach wiejskich jest wydłużenie drogi klienta do banku, co rodzi określone wyższe koszty transakcyjne korzystania z usług bankowych oraz koszty alternatywne (np. związane z utraconym czasem na dojazdy do banku). Co prawda rozwój bankowości elektronicznej może ten problem łagodzić, ale go całkowicie nie rozwiązuje. Jak pokazują badania, w Polsce klienci na wsi przy wyborze banku przywiązują dużą wagę do bliskości przestrzennej oraz bezpośredniego, personalnego kontaktu z bankiem [Kata, 2010, s. 153]. Na wsi wciąż około połowa gospodarstw domowych nie dysponuje komputerem lub łączem internetowym. Jednakże ważniejszą barierą w rozwoju usług bankowości elektronicznej są czynniki mentalne i edukacyjne, które wpływają m.in. na zaufanie klientów banków do tego typu rozwiązań. W Polsce tylko około 10–11% klientów banków mieszkających na wsi jest zainteresowanych kontaktami z bankiem poprzez Internet lub inne kanały elektroniczne [Głodek, 2007].

Rysunek 1. Przeciętna liczba placówek bankowych oraz bankomatów na 1 mln mieszkańców w regionie Polski południowo-wschodniej na tle kraju i UE (2009)

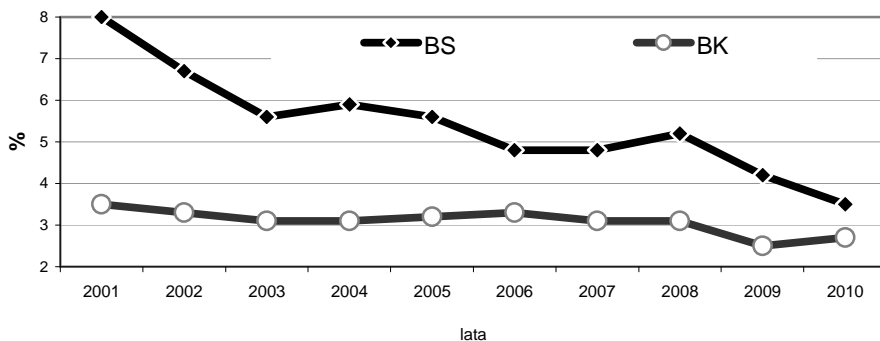
* wielkości szacunkowe (na bazie danych z trzech wybranych powiatów badanego regionu)

Źródło: badania własne, ECB Statistical Data Warehouse oraz VISA Europe.

Bez wątpienia wejście na rynek dużych globalnych banków komercyjnych przyczyniło się do wzrostu konkurencji, także na lokalnych rynkach finansowych. Badania prowadzone w regionie Polski południowo-wschodniej wskazują, iż presję konkurencji na terenie swojej działalności operacyjnej odczuwają wszystkie banki komercyjne i 86,8% banków spółdzielczych [Kata, 2011, s. 307]. Dane te dowodzą, że niektóre banki spółdzielcze są nadal monopolistami na lokalnym rynku finansowym, jednak dotyczy to niespełna 14% BS.

Wzrost konkurencji na rynku prowadzi do poszerzenia oferty usług i zmniejszenia marż bankowych. W ciągu 10 lat (2001–2010) marża odsetkowa realizowana przez banki spółdzielcze zmniejszyła się ponad 2-krotnie i na koniec 2010 r.

była wyższa od przeciętnej marży realizowanej przez banki komercyjne tylko o 0,8 p.p. (rys. 2). Wciąż jednak około 60% BS realizuje marżę odsetkową w przedziale 4–6%, podczas gdy w sektorze banków komercyjnych odsetek takich jednostek wynosi tylko 15%. Zmniejszenie marży odsetkowej banków spółdzielczych, będące efektem globalizacji w wyniku wzrostu konkurencji na rynku bankowym, należy ocenić pozytywnie z punktu widzenia ich klientów. Dla banków spółdzielczych, przy ich niskiej efektywności zatrudnienia oraz wysokich kosztach działania stanowi to jednak zagrożenie, gdyż ogranicza możliwość wypracowania zysków, które mogłyby być przeznaczone na inwestycje i modernizację technologii informatycznych.

Rysunek 2. Przeciętna marża odsetkowa realizowana przez banki spółdzielcze i komercyjne w latach 2001–2010

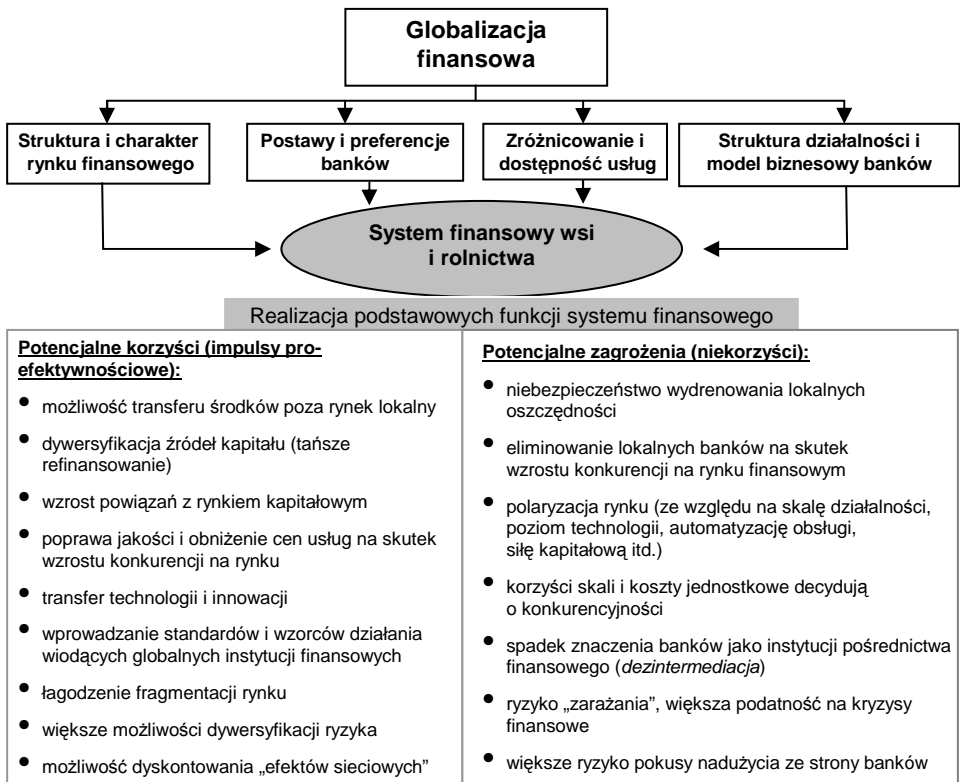
Źródło: raporty NBP o sytuacji finansowej banków z lat 2000–2007 oraz [Raport..., 2010].

Ocena wpływu procesów związanych z globalizacją finansową na sferę finansów rolnictwa rodzi wiele trudności. Ich skutki są bowiem uzależnione od poziomu rozwoju systemu finansowego wsi i rolnictwa, stopnia „fragmentacji” lokalnych rynków finansowych oraz jakości relacji rolników z bankami. Jeżeli występują przykładowo lokalne monopole finansowe, to globalizacja finansowa, poprzez wzrost konkurencji i napływ na rynek nowych pośredników oraz rozwój teleinformatyczny może przyczynić się do zmiany tej sytuacji lub ograniczenia jej negatywnych następstw. Z drugiej strony jednak ciężar obsługi finansowej rolnictwa (także innych podmiotów gospodarczych i ludności na wsi) spoczywa na bankach lokalnych (w Polsce są to banki spółdzielcze), dla których wiele z czynników związanych z globalizacją stanowi zagrożenie. Procesy globalizacji finansowej mogą bowiem prowadzić do „wypierania” tego typu podmiotów z rynku [Kulawik, Ziółkowska, 2006, s. 19–21].

Na rysunku 3 przedstawiono syntetyczną charakterystykę „kanałów” oddziaływania globalizacji finansowej na system finansowy wsi i rolnictwa oraz

analizę potencjalnych korzyści i zagrożeń, jakie ona niesie w aspekcie realizacji jego podstawowych funkcji.

W strukturze systemu finansowego wsi i rolnictwa dominującą rolę pełnią banki, zatem wpływ globalizacji finansowej na ten system należy rozpatrywać głównie przez pryzmat jej oddziaływania na funkcjonowanie banków w tej sferze. Napór czynników związanych z globalizacją może m.in. wpływać na zmianę modelu działania banków lokalnych (z relacyjnego na transakcyjny), co upodabnia je do dużych banków, operujących na „szerokim” rynku finansowym. W skrajnym przypadku prowadzi to do przekształcenia banków lokalnych w „terenowe okienka” dużych, transnarodowych konglomeratów finansowych, co stanowi zagrożenie dla realizacji ich funkcji w sferze obsługi finansowej rolnictwa. Ponadto banki lokalne mają problemy z dotrzymaniem tempa postępu technicznego i technologicznego narzuconego przez dużych pośredników finansowych.

Rysunek 3. Wpływ procesów globalizacji finansowej na funkcjonowanie systemu finansowego wsi i rolnictwa

Źródło: opracowanie własne.

Niektórzy badacze [Stulz, 2005] przekonują jednak, że zagrożenia te są mocno wyolbrzymione, zaś dowodem na udane godzenie aktywnego uczestnictwa na globalnym rynku finansowym oraz skutecznego działania na lokalnych rynkach finansowych poprzez sieć placówek (banków) lokalnych są zachodnio-europejskie grupy spółdzielcze (np. Rabobank, Crédit Agricole). Globalizacja finansowa sprzyja także ograniczaniu fragmentacji lokalnych rynków finansowych. Stwarza to lokalnym bankom możliwość dywersyfikacji ryzyka, pozyskania często tańszego kapitału, lokowania nadwyżek płynności, przejmowania pozytywnych wzorców organizacyjnych, technologicznych itd. Z drugiej strony jednak sprzyja „odchodzeniu” banków od tradycyjnej działalności depozytowo-kredytowej na rzecz większej aktywności na „szerokim” rynku kapitałowym i pieniężnym. Jest to jeden z czynników zwiększających podatność banków na szoki zewnętrzne oraz „zarażanie się” skutkami kryzysu finansowego.

WPLYW GLOBALIZACJI FINANSOWEJ NA SFERĘ OBSŁUGI BANKOWEJ GOSPODARSTW ROLNYCH

W tabeli 4 zaprezentowano tezy, spostrzeżenia i oceny³, będące wynikiem poszukiwania odpowiedzi na pytanie: jak zmiany w systemie finansowym wsi i rolnictwa powodowane przez szeroko ujęte procesy globalizacji finansowej mogą oddziaływać na dostęp rolników do usług bankowych.

W aspekcie roli globalizacji finansowej i jej pochodnych w rozwiązywaniu problemu dostępu do kapitału dla podmiotów ze środowisk lokalnych występują w literaturze dwie grupy poglądów, które można określić jako optymistyczne i pesymistyczne [Alińska, 2008, s. 138]. Pierwsza, reprezentowana przez takich ekonomistów jak F.S. Mishkin [1999, s. 675–691], C.G. Zimmerman [1995, s. 35–40], P. Alessandrini i in. [2009, s. 173–192], opiera się na pozytywnym wpływie konkurencji na zachowania uczestników rynku. Większa liczba podmiotów finansowych, które bez przeszkód mogą działać na rynkach lokalnych, zwiększa sprawność i wydajność banków, dostępność kredytu i w rezultacie wpływa na spadek stóp procentowych. Działalność dużych banków, operujących także na rynku globalnym, motywuje banki lokalne do przejmowania stosowanych przez konkurentów zachowań, procedur i technologii, co poprawia ich efektywność. Natomiast P. Alessandrini i in. [2009, s. 173] dowodzą, że wciąż dla wielu lokalnych klientów (kredytobiorców) bliskość fizyczna banku jest istotnym determinantem ich relacji kredytowych, zatem kluczowe znaczenie dla lokalnej gospodarki zachowują lokalne instytucje finansowe.

Poglądy pesymistyczne reprezentuje m.in. S. Dow [1994, s. 149–164], zaś w literaturze krajowej W.L. Jaworski [2005, s. 77] czy J.K. Solarz [2000, s. 7–

³ Oceny te są wyrazem subiektywnej interpretacji treści prezentowanych w literaturze.

8]. Ekonomiści ci podkreślają zagrożenia wynikające z powstawania dużych instytucji bankowych (konglomeratów finansowych), które nie będą potrafiły dostosować się do potrzeb lokalnych klientów (albo nie będą skłonne ich finansować). Banki takie nie mają dobrego rozeznania w sytuacji lokalnych klientów, zwłaszcza małych firm oraz gospodarstw rolnych, zaś narzędzia, których używają do weryfikacji ich zdolności kredytowej (*credit scoring*), słabo nadają się do obsługi tego typu klientów. Obsługa kredytowa przestaje być zatem dostatecznie elastyczna i wystarczająco „bliska” klientowi [Jaworski, 2005, s. 77].

Innym negatywnym następstwem globalizacji finansowej jest drenaż rynków lokalnych z miejscowych zasobów finansowych, co utrudnia lokalnym klientom dostęp do kapitału. Ponadto nadmierna konkurencja w dłuższym okresie zmniejsza różnorodność poprzez eliminację słabszych uczestników rynku, co prowadzi do wzrostu oprocentowania kredytów i spadku ich podaży.

Tabela 4. Wpływ procesów globalizacji finansowej na dostęp gospodarstw rolnych do kredytu i innych usług bankowych

Konsekwencje globalizacji	Bezpośredni lub pośredni wpływ na dostęp gospodarstw rolnych do usług bankowych	Ocena ¹
1	2	3
Rozwój nowych rynków finansowych i poszerzanie tradycyjnych (nowe usługi)	Odwrót od tradycyjnej bankowości depozytowo-kredytowej może się wiązać ze zmniejszeniem stabilności finansowej banków oraz mniejszym ich zaangażowaniem w kredytowanie lokalnych klientów. Z drugiej strony powstaje przestrzeń do rozwoju nowych form pośrednictwa finansowego (np. mikrofinansów).	B
Tworzenie konglomeratów finansowych. Dominacja kapitału zagranicznego w sektorze bankowym	Zagrożenie dla alokacji lokalnych oszczędności w lokalne inwestycje (transfer oszczędności na „szeroki” rynek finansowy). Powoduje to realne zagrożenie dla ogólnie dostępnego i możliwie taniego finansowania bardziej ryzykownych, mniej przejrzystych i mniej „zyskowych” klientów, takich jak gospodarstwa rolne. Przejmowanie przez banki lokalne rozwiązań organizacyjnych i operacyjnych od banków globalnych.	N
Procesy koncentracji w sektorze finansowym (bankowym)	Pozytywne efekty skali (np. redukcja kosztów usług bankowych) – w przypadku terenów wiejskich mogą one nie wystąpić ze względu na rozproszony popyt na usługi bankowe. Placówki dużych banków komercyjnych działające w terenie są jedynie bankowymi „okienkami” pozbawionymi samodzielności operacyjnej i elastyczności w zakresie oferowania usług dopasowanych do potrzeb lokalnej społeczności (w tym rolników).	RN
Szybki postęp techniczny i technologiczny (np. bankowość elektroniczna)	Stwarza możliwość redukcji kosztów transakcyjnych i operacyjnych. Poprawia dostęp do usług finansowych, ale dla klientów potrafiących i chcących korzystać z tych rozwiązań. Stwarza zagrożenie dla lokalnych pośredników finansowych – wzrost konkurencji, zmniejszenie lojalności klientów, presja na wydatki związane z nowymi technologiami.	RP

1	2	3
Wzrost konkurencji na rynku finansowym	Poprawia się efektywność banków, ale z drugiej strony nasila się dominacja dużych banków i wypieranie z rynku lokalnych pośredników finansowych. Ograniczanie negatywnych następstw występowania lokalnych monopolii finansowych (jeżeli takie istnieją).	RP
Większa złożoność usług (innowacje)	Niewielki wpływ na sferę obsługi bankowej gospodarstw rolnych, gdyż rolnicy korzystają głównie z tradycyjnych usług finansowych.	B
Przenikanie i unifikacja wzorców oceny klienta	Wprowadzanie systemów typu <i>credit scoring</i> powoduje, że w kredytowaniu czynnik bliskich więzi banku z klientami odgrywa coraz mniejszą rolę. Utrudnia to bankom ocenę zdolności kredytowej klientów mniej „przejrzystych” informacyjnie. Ograniczenia dla budowania długotrwałych relacji z klientami.	N

¹ N – wpływ negatywny, RN – raczej negatywny, P – wpływ pozytywny, RP – raczej pozytywny, B – brak przesłanek do jednoznacznej oceny.

Źródło: opracowanie na podstawie [Kata, 2011, s. 200].

Zdaniem M. Petersena i R. Rajana [1995, s. 407–443], w warunkach rosnącej konkurencji między bankami te ostatnie wykazują mniejszą ochotę do kredytowania nowych firm, o nieznanym reputacji i wyższej asymetrii informacyjnej, gdyż większego ryzyka z tym związanego nie są w stanie sobie „powetować” naliczając wyższe odsetki firmom dojrzałym, bo te mogą najwycyzejniej zmienić kredytodawcę. Dla banków wchodzących na lokalne rynki do takich nowych i mało „przejrzystych informacyjnie” klientów bez wątpienia należą gospodarstwa rolne.

W Polsce od końca ostatniej dekady obserwujemy tendencję do wycofywania się banków komercyjnych z kredytowania rolnictwa, czego najlepszym dowodem jest liczba banków, które podpisują co roku umowy z ARiMR w zakresie udzielania kredytów preferencyjnych. O ile jeszcze w latach 2000–2005, takich banków było 20 (nie licząc banków zrzeszających banki spółdzielcze), to w roku 2009 już tylko 5. Spośród banków, które są częścią wielkich międzynarodowych korporacji finansowych kredytowanie preferencyjne rolnictwa prowadzą jedynie BGŻ, BPH, ING Bank Śląski, Bank Zachodni WBK i PEKAO. Jednakże oprócz BGŻ pozostałe banki udzieliły w roku 2009 jedynie 170 kredytów (1% ogólnej liczby) o dużych kwotach, niemal wyłącznie dla wielkotowarowych gospodarstw działających w formie spółek [Sprawozdanie ..., 2010, s. 187]. Gospodarstwa takie prowadzą ewidencję księgową na podobnych zasadach jak przedsiębiorstwa ze sfery pozarolniczej, zatem stosowane przez duże banki komercyjne metody oceny zdolności kredytowej przedsiębiorstw mogą być w tym przypadku użyteczne. Kredytowanie gospodarstw indywidualnych pozostaje niemal wyłącznie domeną banków spółdzielczych oraz banku BGŻ. Na koniec 2009 r. udział banków spółdzielczych w zadłużeniu kredytowym indywidualnych gospodarstw rolnych wynosił ponad 60%, banku BGŻ nieco ponad 21%, zaś banków

zrzeszających BS – 6,6%. Udział pozostałych banków komercyjnych wynosił około 12% i systematycznie w ostatnich latach się zmniejszał.

Z badań autora prowadzonych w regionie Polski południowo-wschodniej wynika, że w przypadku banków spółdzielczych odrębne metody do oceny wniosków kredytowych rolników stosuje 52,6% jednostek, pozostałe BS stosują zaś takie same metody jak do oceny przedsiębiorstw pozarolniczych, ale zakres wymaganych od rolników informacji finansowych jest nieco inny (lepiej dostosowany do specyfiki gospodarstw rolnych). Banki spółdzielcze wykazywały w tym zakresie dosyć dużą elastyczność. Natomiast banki komercyjne stosowały do oceny wniosków kredytowych rolników podobne procedury i metody jak do oceny małych i średnich przedsiębiorstw. Jedynie część ankietowanych jednostek (37,5%) deklarowała, że w ocenie rolników zakres wymaganych informacji ekonomiczno-finansowych jest odmienny niż w przypadku firm pozarolniczych z sektora MSP [Kata, 2011, s. 338]. Wyniki te wskazują, iż wiele banków komercyjnych nie jest w stanie rzetelnie ocenić zdolność kredytową gospodarstw rolnych, uwzględniając specyfikę tych podmiotów i specyfikę branży. W konsekwencji banki te wycofują się z kredytowania gospodarstw rolnych lub stosują selektywne kredytowanie tego typu klientów, tj. kredytują tylko duże gospodarstwa, o względnie wysokiej „przejrzystości informacyjnej”, zgłaszające zapotrzebowanie na wysokie kwotowo kredyty. Nie bez znaczenia jest również fakt, że marże procentowe kredytów rolnych, zwłaszcza preferencyjnych, były mniej atrakcyjne dla banków w porównaniu do kredytów dla innych grup klientów. Wobec luki finansowej banków komercyjnych w ostatnich latach (nadwyżka kredytów nad depozytami, sięgająca w latach 2007–2011 około 20%), banki te wycofywały się z kredytowania gospodarstw rolniczych.

PODSUMOWANIE

Procesy globalizacji i integracji finansowej w pierwszym rzędzie dotyczą rynkowego sektora finansowego na poziomie ogólnokrajowym, a dopiero później – zazwyczaj w sposób niepełny i niekiedy zmodyfikowany – przenoszą się do regionalnych i lokalnych instytucji finansowych [Kulawik, 2007, s. 7]. Dla rolnictwa, kluczowe znaczenie ma funkcjonowanie systemu bankowego, a w szczególności banków lokalnych. Następstwa, jakie dla sektora bankowego, niosą procesy umiędzynarodowienia finansów, przekładają się zatem na określoną sytuację gospodarstw rolnych, w obszarze zaspokajania ich potrzeb finansowych oraz powiązań z bankami. Bardzo istotne dla rolnictwa są takie procesy towarzyszące globalizacji finansowej jak: konsolidacja kapitałowa i organizacyjna systemu finansowego, wzrost udziału zagranicznego kapitału w rodzimym systemie bankowym, tworzenie ponadnarodowych konglomeratów finansowych,

postęp informatyczny i innowacje finansowe, centralizacja i komputeryzacja decyzji kredytowych. W mniejszym lub większym zakresie zmieniają one funkcjonalny i operacyjny charakter systemu finansowego działającego w otoczeniu rolnictwa, a jak wykazano – zmiany te wcale nie muszą być korzystne. Tego typu przemiany w bankowości jak: centralizacja decyzji kredytowych, transakcyjny model działalności, konsolidacja i koncentracja banków, mogą skutkować dla rolników ograniczeniem dostępu do kredytów, a także do innych usług finansowych. Trzeba jednak dodać, że niektóre z tych tez nie znajdują pełnego potwierdzenia w badaniach empirycznych lub brak jest poprawnie udokumentowanych badań, które by potwierdzały te zależności. Dowodzi to tylko, że materia ta jest wciąż mało rozpoznana i wymaga dalszych pogłębionych badań.

LITERATURA

- Alessandrini P., Presbitero A.F., Zazzaro A., 2009, *Global Banking and Local Markets: A National Perspective*, „Cambridge Journal of Regions, Economy and Society”, vol. 2.
- Alińska A., 2008, *Instytucje mikrofinansowe w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym*, SGH, Monografie i Opracowania, nr 558, Warszawa.
- Dow S.C., 1994, *European Monetary Integrations and the Distribution of Credit Availability* [in:] *Money Power and Space*, eds. S. Corbrige, R. Amrtin, N. Thrift, Basil Blacwell, Oxford.
- Głodek A., 2007, *Zachowania klientów na rynku usług bankowych*. Praca doktorska, <http://www.zbp.pl>.
- Iwanicz-Drozdowska M., 2007, *Integracja rynków finansowych – jej rodzaje i znaczenie*, „Bank i Kredyt”, nr 1.
- Jaworski W.L., 2005, *Rola lokalnych instytucji bankowych w obsłudze klienta detalicznego* [w:] *Bankowość detaliczna; potrzeby, szanse, zagrożenia*, red. G. Rytłewska, PWE, Warszawa.
- Kata R., 2010, *Korzystanie przez rolników i przedsiębiorców wiejskich z usług bankowych – analiza preferencji i ograniczeń*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, 1(322).
- Kata R., 2011, *Endogeniczne i instytucjonalne czynniki kształtujące powiązania finansowe gospodarstw rolnych z bankami*, Wyd. UR, Rzeszów.
- Kulawik J., 2007, *Globalizacja finansowa a funkcjonowanie i rozwój banków*, Raport PW, nr 62, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Kulawik J., 2008, *Europejska integracja finansowa i monetarna a rolnictwo*, Raport PW, nr 96, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Kulawik J., Ziółkowska J., 2006, *System finansowy rolnictwa a globalizacja finansowa*, Raport PW, nr 50, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Mishkin F.S., 1999, *Financial Consolidation: Dangers and Opportunities*, „Journal of Banking & Finance”, vol. 23.
- Monitoring banków 2005–2008*, GUS, Warszawa 2009.
- Oręziak L. 2004, *Globalizacja rynków finansowych* [w:] *Globalizacja od A do Z*, red. E. Czarny, NBP, Warszawa.

- Petersen M., Rajan R., 1995, *The Effect of Credit Market Competition on Lending Relationship*, „Quarterly Journal of Economics”, vol. 110, nr 2.
- Prasad E.S., Rogoff K., Wei S.J., Kose A.M., 2003, *Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence*. IMF, March, Washington DC.
- Raport o sytuacji banków w 2009 r.*, KNF, Warszawa 2010.
- Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2010 r.*, NBP, Warszawa 2011.
- Sobiecki R., 2007, *Globalizacja a funkcje polskiego rolnictwa*, SGH, Warszawa.
- Solarz J.K., 2000, *Narodowe instytucje finansowe*, „Bank Spółdzielczy”, nr 1.
- Sprawozdanie z działalności ARiMR za 2009 r.*, ARiMR, Warszawa 2010.
- Stulz M.R., 2005, *The Limits of Financial Globalization*, „The Journal of Finance”, vol. 60, nr 4.
- Zimmerman C.G., 1995, *Implementing the Single banking Market in Europe*, „Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Review”, vol. 3.

Streszczenie

W opracowaniu analizowano wpływ globalizacji finansowej na dostęp rolników do usług bankowych. Oddziaływanie globalizacji finansowej na sferę obsługi finansowej gospodarstw rolnych rozpatrywano przez pryzmat takich procesów jak: konsolidacja i koncentracja sektora bankowego, działanie konglomeratów finansowych, wysoki udział kapitału zagranicznego w sektorze bankowym, rozwój technologiczny i innowacje finansowe, wzrost konkurencji na rynku. Założono, że globalizacja finansowa kreuje określone korzyści i zagrożenia dla systemu finansowego wsi i rolnictwa, w szczególności zaś funkcjonowania banków lokalnych i przez to wpływa pośrednio na dostęp rolników do kredytu i innych usług bankowych.

The Processes of Financial Globalization and the Agricultural Holdings Access to Banking Services

Summary

The study analyzed the impact of financial globalization on farmers' access to banking services. The impact of financial globalization on the sphere of financial services to agricultural holdings were analyzed through the lens of processes such as, consolidation and concentration of the banking sector, the activities of financial conglomerates, the high share of foreign capital in the banking sector, technological and financial innovation, increased competition in the market. It was assumed that financial globalization creates specific benefits and risks to the agricultural and rural financial system, in particular the functioning of local banks, and thus indirectly affect farmers' access to credit and other banking services.